

4.1.2 Morfematická hranica oddeľujúca jednotlivé segmenty v zložených slovách

Tento švík je kombinačne príbuzný s hranicou prefix + slovný základ a platia tu pri neutralizácii S - S^o také isté pravidlá

4.1.3 Švík oddeľujúci koreň, resp. kmeň od odvodzovacej prípony (sufixu)

Priebeh neutralizácie S - S^o na konci slova je poznačovaný úsilím o maximálne zjednodušenie. Tlak manifestovať morfematickú hranicu tu nie je taký silný, ako na švíku prefix + slovný základ. Preto na morfematickej hranici oddeľujúcej slovný základ od sufixu dominuje úspornosť, reprezentovaná výslovnosťou zdvojenej záverovej sykavky, a to tesným spojením *mladší* ako [mla>či], *zradca* ako [zra>ca]. Zdvojenú záverovú sykavú spoluhlásku navrhujeme zjednodušovať, keď za ňou nasleduje ešte šumová spoluhláska *ľudský* ako [l,ucki].

4.1.4 Švík oddeľujúci historický slovný základ od prípony

Vnútro slova vykazuje výrazné tendencie k autonómii. Považujeme za vhodné riešiť otázky vyslovnosti v prípadoch, keď je morfematická hranica zastretá podobne, ako na prefixálnom švíku (a medzislovnom predele v zložených slovách). Razantnejšie uplatňovanie neutralizácie S - S^o umožňuje však popri voľnom spojení realizovať aj spojenie tesné slová ako *predsa*, *dvadsať* navrhujeme vyslovovať buď ako [pre>ca], [dva>at,] alebo ako [pre>ca], [dva>cat,] pri uprednostnení prvého variantu.

4.1.5 Rozhranie jednotlivých slov

Problematické je hodnotenie priebehu neutralizácie S - S^o medzi jednotlivými slovami. E. Pauliny prekračovanie neutralizácie za hranicu slova nepripuští,² V. Uhlár (1977) naopak odporúča a Á. Král obmedzuje jej fungovanie medzi slovami len na prípad, keď sa na hranici slov stretnú záverová nesyková a polozáverová sykavá spoluhláska *rád čítu* ako [ra>ci t,i], *pat džudistov* ako [pe>žudistou].³ Z fonologického hľadiska je uplatňovanie neutralizácie S - S^o medzi slovami riskantné, prináša často výrazné oslabovanie delimitačného signálu a zastieranie významovej roviny. Zvukovo výrazne modifikovaný prejav, ktorý takto vzniká, kladie omnoho väčšie nároky na sémantickú dešifráciu textu a je otázne, či by sa širokým uplatňovaním neutralizácie S - S^o na rozhraní slov neporušila rovnováha medzi snahou podávateľa, usilujúceho sa o maximálne zvukové zjednodušenie podávanej informácie, a úsilím prijímateľa, smerujúceho k najúspornejšej dešifrácii prejavu. Riešenie tejto otázky musí byť nevyhnutne spojené s roz-

² "Neutralizácia protikladu "sykavosť - nesykavosť" sa neuskutočňuje na hraniciach slov, napr. *od soboty* /ot soboti/, *volat sa* /volat' sa/, *pod sem* /pot' sem/, *pod cestou* /pot cestou/, *utriet čelo* /utriet' čelo/, *vec zostala* /vez, zostala/" (Pauliny, 1979)

³ "Zdvojené spoluhlásky nevznikajú na hranici slov, ak sa tu nestretnú dve rovnaké spoluhlásky, spoluhlásky, ktoré sa líšia iba znelosťou (resp. makkosťou) alebo spoluhlásky t, d, t', d' so spoluhláskami c, z, č, ž. Spojenia ako *umyvat' sa*, *predstavu si*, *šest' stupňov*, *hoc čakal*, *ved sme atď* vyslovujeme /umvat' sa, prečtavit' si, šest' stupňov hoc čakal, ved zme/ atď" (Král, 1988, s. 137)

výskumom, naša sonda⁴ naznačila, že v rečovej praxi sa neutralizácia S - S^o na hraniciach slov výraznejšie nepoužíva

5 NA ZÁVER

K interpretácii fonologického protikladu "sykavosť - nesykavosť" v rečovej praxi by sa dalo pristupovať aj z iných hľadísk. Nezaoberali sme sa bližšie otázkou štylovej diferenciacie, vzájomnej spätosti medzi neutralizáciou a zjednodušovaním zvukového prejavu či skúmaním funkčnosti doterajšieho chápania modelu neutralizácie vôbec. Cieľom nášho príspevku bolo upozorniť na nevyhnutnosť dôsledného interpretovania tohoto zvukového javu v ortoepii a prispieť k hľadaniu optimálneho riešenia problému. Načrtnutie teoretických úvah v tejto stati považujeme za jednu z možných ciest k rozsiahlemu výskumu fungovania tejto neutralizácie v spisovnej slovenčine. Len systematické overovanie doteraz formulovaných hypotéz v konkrétnej rečovej praxi ukáže, kde treba hľadať tú ťažko identifikovateľnú hranicu medzi "možným" a "nevyhnutným" v interpretácii neutralizácie "sykavosť - nesykavosť" a jej priebehu v rečovej praxi.

Literatura

- KRÁL, A. Zdvojené spoluhlásky I. Kultura slova, 9, 1975, č. 5, s. 148-154
KRÁL, A. Zdvojené spoluhlásky II. 1 a 2. časť. Kultura slova, 9, 1975, č. 6 s. 200-203, č. 7, s. 238-242
KRÁL, A. Pravidlá slovenskej výslovnosti. 2. vydanie. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1988
LIŠKA, J. O niektorých problémoch slovenskej spisovnej výslovnosti. Slovenská reč, 29, 1964, s. 193-210
NOVAK, L. K základom slovenskej ortoepie. Slovenska reč, 3, 1934/1935, s. 42-65
PALKOVIČ, K. Zdvojené spoluhlásky v domácich slovách. Kultura slova, 17, 1983, č. 7, s. 237-239
PAULINY, E. Zdvojené spoluhlásky v spisovnej slovenčine. Slovenska reč, 42, 1977, s. 294-301
PAULINY, E. Slovenska fonológia. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1979
PECIAR, Š. Výslovnosť a pravopis (Príspevok do diskusie o slovenskej ortoepii). Slovenska reč, 35, 1970, č. 5, s. 285-291
RUSNAK, J. Neutralizácia fonologického protikladu "sykavosť - nesykavosť" v spisovnej slovenčine. Diplomová práca. KSJL FF UPJŠ, Prešov, 1984
SABOL, J. Syntetická fonologická teória. Bratislava, JUEŠ SAV, 1989
STANISLAV, J. Slovenska výslovnosť. Martin, Osveta, 1953
UHLAR, V. O spisovnej výslovnosti niektorých zdvojených spoluhlások. Slovenska reč, 42, 1977, č. 4, s. 219-226

⁴ "Sonagramy potvrdili aj hypotézu, podľa ktorej neutralizácia protikladu S - S^o neprebíha medzi slovami. O samostatnej existencii fonemu, nepodliehajúcej neutralizácii, svedčí aj dĺžka sledovaného spojenia na sledovanej osi. Je napospol vysoká (väčšinou okolo 200-300 ms)" (Rusnak, 1984, s. 38)